

JEDAN OD MNOGIH PASOLINIJA

(Pier Paolo Pasolini: *Jedan od mnogih epiloga: Izabrane pjesme*, preveli sa italijanskog Mladen Machiedo i Valter Milovan, priredio Valter Milovan, MeandarMedia, Zagreb, 2018)

Sa svojih dvjestotinjak stranica, velikim formatom, tvrdim uvezom i crno-zgasisitocrvenim ovitkom – posve neuobičajenom realizacijom za jedan pjesnički naslov danas i ovdje – knjiga *Jedan od mnogih epiloga*, objavljena sredinom prošle godine u ediciji „Antologije“ zagrebačkog Meandra, uistinu plijeni pozornost. Ipak, rekao bih da dizajn u ovom slučaju tek nastoji biti na visini sadržaja, koji je epohalan: posrijedi je, naime, prvi samostalno tiskan izbor iz poezije Piera Paola Pasolinija poezije na hrvatskom jezičnom području (u Srbiji je također nedavno, 2016, u prevodu Gordane Subotić i izdanju Malog vrta iz Beograda, izašao manji izbor pod naslovom *Put i nebo*). Premda višestruko preveden i relativno prisutan u našim književnostima i kulturama, autor „Gramscijevog pepela“ kao pjesnik je očigledno čitan i recipiran tek sporadično. Višedecenijsko kašnjenje *Jedan od mnogih epiloga* nastoji kompenzirati presjekom Pasolinijeva pjesništva koji seže od zbirke *Bolja mladost (La meglio gioventù)* iz 1954, preko njezina svojevrsnog rimejka pod naslovom *Nova mladost (La nuova gioventù)*, objavljene za pjesnika kobne 1975, do posthumno objelodanjenih pjesama.

Sve pjesme u knjizi preveli su Mladen Machiedo, umirovljeni profesor zagrebačkoga Filozofskog fakulteta i jedan od naših najproduktivnijih prevodilaca s talijanskoga u proteklih pola vijeka, te jezikoslovac, teoretičar i prevodilac Valter Milovan, docent na Sveučilištu Jura-ja Dobrile u Puli. Machiedo je već u više navrata prevodio Pasolinijevu poeziju i o njoj pisao za periodiku i za različite antologijske izbore, dok je Milovan upravo kod Meandra 2011. objavio esejističku knjigu *Bilješke o Pasoliniju*, nastalu na temelju njegova doktorata, a za potrebe koje je i sam preveo određeni broj Pasolinijevih stihova. Nije naodmet napomenuti da je Machiedo autor i nekoliko pjesničkih knjiga, a Milovan kantautor s respektabilnim glazbeno-scenskim opusom (pod scenskim imenom Maer snimio je dva albuma). Ukratko, sva je prilika da su se stihovi koje ova knjiga donosi mahom „kuhali“ duže vremena; koliko je to bio rezultat situacije u domaćem izdavaštvu, a koliko svjesnog izbora prevodilaca, ne znam, no samim prevodima to teško da je moglo naškoditi. Uz to, *Jedan od mnogih epiloga* otvara Milovanov predgovor, a zatvara Machiedov izbor iz vlastitih tekstova o Pasoliniju; istaknimo i da je uz svaku pjesmu naveden i njezin naslov u izvorniku, te knjiga iz koje je preuzeta.

Kad su u pitanju Machiedov i Milovanov prevodilački pristup i strategija, u prvom planu izdvajaju se dva poteza. Prvi se tiče Pasolinijevih stihova pisanih na furlanskome, idiomu venetskog podneblja u kojem je pjesnik odrastao, i koji čine manji, ali nipošto i zanemariv dio njegovog opusa. Furlanski stihovi u knjizi su prevedeni jugozapadnom istarskom

čakavštinom (za to je, kako saznajemo iz popratne bilješke, bio zadužen Milovan). Sretna okolnost geografske i kulturološke blizine Istre Venetu svakako čini ovu transpoziciju zahvalnijim poduhvatom nego što je to obično slučaj s „međudijalektskim“ prevodima. Konačni rezultat čini mi se i više nego zadovoljavajućim, budući da kao štokavac s dna kace u konačnici uspijevam uhvatiti smisao i atmosferu „istriziranog“ Pasolinija – pri čemu mu, dakako, pomaže i rječnik priložen uz svaku pjesmu, kao i prevodiočeva pomna transkripcija i akcentuacija. Evo kako zvuči čakavski Pasolini: „Presvìtla večeri, jama / je suha, hlàd jene nõseće žènske / grè po njivi. // Bez da se sànjani i da te sànjani, Narčìžo, ja znan / da imà si kolòr / večeri, kad su zvona / zvonìla Nikad“ („Mrtvi mladić – „Il nini muàrt“).

Drugi krupniji prevodilački zahvat koji pada u oči jest izostavljanje rime. Premda, kao što Milovan i naglašava u uvodu, rima i uopće melodija pjesme za Pasolinija nikad nisu predstavljale prioritet, one ipak igraju bitnu ulogu u jednom dijelu njegovog opusa – od istraživanja danteovske tercine u mladalačkoj poemi „Gramscijev pepeo“ („I ceneri di Gramsci“), do kasnijih kraćih, samostalnih pjesama kao što su „Molba za moju majku“ („Supplica a mia madre“). Međutim, čini se da su prevodioci *Jednog od brojnih epiloga* zaključili kako rima ne spada u ključna sredstva Pasolinijeva pjesničkog izričaja, i odlučili su da je ne privilegiraju u odnosu na druge aspekte pjesme. Marko Vešović, jedan od najažurnijih prevodilaca i teoretičara poezije na našim prostorima, često ističe kako je robovanje metru i rimi u stanju upropastiti prevod pjesme: brojni su primjeri prevoda (dakako ne samo u našim tradicijama) u kojima su formalne karakteristike originala koliko-toliko ispoštovane, ali na račun svih ostalih sadržaja koji su ga činili dobrom poezijom, a katkad i na račun smisla uopće. Machiedo i Milovan nesumnjivo su svjesni ove opasnosti, a dodatno opravdanje za njihovu odluku možemo naći u činjenici da je (srpsko)hrvatski, pogotovo u usporedbi s talijanskim, notorno ograničen kad govorimo o potencijalu za rimovanje. Što se ovog čitaoca tiče, konačni su dojmovi podijeljeni. Primjerice, rekao bih da spomenuta „Molba za moju majku“, koju doživljavam kao jednu od Pasolinijevih najsnažnijih i najljepših pjesama uopće, u slobodnom stihu zasigurno gubi na svom hipnotizirajućem ritmu, dok na planu imaginarija uspijeva proizvesti nešto od snage i prodornosti izvornika. „Teško je izreći riječima sina / ono čemu u srcu tako malo sličim. // Ti si jedina na svijetu koja zna, od mojeg srca / što je bilo oduvijek, prije svake druge ljubavi. // Zato ti moram reći ono što je užasno spoznati: / iz tvoje ljupkosti rađa se moja muka“, čitamo u „Molbi“, jednoj od onih u kojima Pasolini do kraja daje maha edipalnim preokupacijama koje prožimaju njegovo djelo u različitim medijima.

Pier Paolo Pasolini bez sumnje je jedna od najsvestranijih autorskih osobnosti koje su živjele u Europi dvadesetog stoljeća. Da bi se uopće mogla do kraja kontekstualizirati, razumjeti i vrednovati, njegovu poeziju valja promatrati unutar golemog opusa sačinjenog od filmskoga, poetskog, proznog, kazališnoga, esejističkoga i novinarsko-publicističkoga korpusa. Zadatak, dakle, nipošto nije jednostavan, a otežava ga i činjenica da je Pasolini, kako su njegov život i karijera odmicali, sve izrazitije i sa sve razrađenijim strategijama nastojao integrirati različite dionice vlastitog rada u jedan veliki transmedijalni i multimedijalni „tekst“. Utoliko i pjesme iz *Jednog od mnogih epiloga*, pogotovo one nastale kasnih šezdesetih i sedamdesetih godina, ne samo da komuniciraju s temama i motivima koje njihov autor istražuje u drugim medijima – nego se i same pozicioniraju na granici između različitih

medijskih i izražajnih registara. Tako su dvije pjesme isprva figurirale kao dionice dramske verzije njegovog multimedijalnog djela *Teorem (Teorema)*, dok je slučaj čuvenog teksta „Komunistička partija mladima!!“ („Il PCI ai giovani!!“), u ovaj izbor nažalost tek fragmentarno uvrštenog, posebno zanimljivim i složen. Tekst je autorskom odrednicom opisan kao „Natuknice u stihovima za pjesmu u prozi iza kojih slijedi *Apologija*“, a u dotičnoj *Apologiji* eksplicite označen kao „loša poezija“. Riječ je o stihovanoj polemici s pobunjenom šezdesetosmaškom omladinom – „Opijeni pobjedom protiv mladića / iz policije koji su prisiljeni zbog bijede da budu sluge / (i opijeni zanimanjem buržujskog javnog mnijenja / prema kojem se odnosite poput ravnodušnih / žena koje ignoriraju i muče / bogatog čeznutljivog ljubavnika) / ostavljate po strani jedini zaista opasan instrument / u borbi protiv vaših očeva / a to je komunizam“ – izvorno objavljenoj u tjedniku *L'Espresso*, kao očitovanje na tada goruću temu u talijanskom društvu. „Komunistička partija mladima!!“ istodobno je pjesma, ogled, polemička intervencija, čak i politički proglas – a da se pritom ne radi o „angažiranoj poeziji“ na način na koji se taj koncept uglavnom shvaćao kroz drugu polovicu dvadesetog stoljeća. Posrijedi nije pokušaj da se u mediju poezije prošverca politička poruka, nego složen tekst koji je *paralelno* moguće čitati na više kolosijeka, kao i na nekoliko razina; njegovo se tumačenje, recimo, bitno razlikuje ovisno o tome pretpostavimo li prisustvo ironijskog odmaka u tekstu, ili pak o tome na koji način shvatimo njene završne stihove i samokritiku izloženu u „apologetske“ proznom dodatku (obje dionice, nažalost, odsutne su iz ovog izbora). Čak bismo mogli postaviti hipotezu da stilsko-žanrovska nestabilnost ove pjesme/teksta, koja ne dopušta da je nedvosmisleno situiramo i interpretiramo, izravno korespondira s rascjepima i proturječjima unutar same politike, u koja je Pasolini pokušao zahvatiti.

U kojem god da je mediju stvarao, Pasolini je kroz godine i dekade samo zaoštravao svoje polemičke pozicije. Njegovi protivnici svakako su desnica i Katolička crkva, ali još i više poslijeratno kapitalističko društvo, sa svojim kultom tržišta i vulgarnim utilitarizmom, te malograđanština – koja je, prema Pasoliniju, od konkretne društvene klase u Italiji šezdesetih i sedamdesetih postala *modus vivendi*, sveprisutno *ljudsko stanje*. Pasolini je smatrao da je i najveći dio intelektualne, kulturnjačke, ali i aktivističke i stranačke ljevice dopustio da ga kapitalističko društvo i malograđanska misao kooptiraju; mete nekih od njegovih najoštrijih polemičkih obračuna otud su upravo njegovi pretpostavljeni istomišljenici s ljevice. Pasolinijeve učestale (i vrlo ciljane) provokacije upućene književnome i medijskom establišmentu, ali i osobnim prijateljima (kao što je Italo Calvino), postepeno su dovele do njegove (samo)izolacije i osjećaja beskrajne usamljenosti. I čitanje *Jednog od mnogih epiloga* otkriva kako se tema samoće razvija još od početaka Pasolinijeva pjesničkog pisma da bi u njegovoj kasnijoj poeziji doista uzela maha. Općenito, ova knjiga naprosto zahtijeva čitanje u okviru određenih društveno-povijesnih koordinata, makar ono ponekad skliznulo i u površni biografizam: štovišće, upravo temeljito, često i mazohističko autobiografsko samogoljavanje predstavlja jednu od omiljenih Pasolinijevih strategija provokacije. S druge strane, naprosto je čudesno do koje se mjere ta i takva poezija uspijeva ostvariti i ostaviti traga kao poezija. Od slika, motiva i stihova koji bi u izvedbi gotovo bilo kojeg drugog autora djelovali pamfletistički, deplasirano ili naprosto neprimjereno poetskome mediju, Pasolini pravi izvrsnu poeziju. U to se, zahvaljujući Machiedu, Milovanu i Meandru, i domaće čitateljstvo sad ima priliku uvjeriti na lakši način.